Szabo Iossef:
NOTE DE DRUM DIN SERBIA DIN PUNCT DE VEDERE ETNOGRAFIC ŞI GEOGRAFIC

— DESPRE ROMÂNII DIN TIMOC —

Savantul geolog maghiar Szabó Iozsef întreprinde prin anii 1872 și 1873 două călătorii de studii în Serbia. Reproducem din Buletinul Societății geografice maghiare (Földrajzi Közlemények), 26 Martie 1875, unde și-a publicat resultatul investigațiilor sale ştiinţifice, un scurt extras, privitor la Românii din Timoc, la numărul și viața lor.

Numărătoarea dela 1840 făcută în Serbia, — spune Szabó —, fixează numărul total al populației Serbiei la cifra de 830, 182. Dela această dată s'au mai făcut 6 recensăminte. Resultatul celui din urmă (1866) a fost, — arată Szabó — de 1,216,125. In curs de 26 ani deci populația Serbiei a sporit cu 385,943 sau cu $46^{1}/_{2}$ %. Cifra medie a sporului e deci de $1^{8}/_{10}$ % pe an. In baza acestui calcul Szabó evaluiază populația Serbiei la 1874 de 1,393,233. suflete.

Care trebuie să fie numărul populației româneşti din Timoc, în baza constatărilor lui Szabó? — El fixează numărul Românilor din Timoc la 1872 la 175,000 suflete. Iată cum se exprimă el:

...„Valahii locuiesc părţile orientale ale Serbiei în masse mult mai compacte ca Bulgarii. Pojarevaț, Negotin, Zaiciar, Cladova, sunt oraşele principale locuite în mare majoritate de Valahi. In deosebi în trei distincte *Sârbii se află în număr disparent,* Pojarevaț, Craina, Tiupria. In trecerea mea pe aici am întâlnit numai valahime, sate întregi în cari numai preotul și cârciumarul erau Sârbi. Acestea sunt județele cari se învecinează cu Țara-Românească. Kanitz fixează aceste localități pe hartă, dar numai incomplect. *Valahii au locuit aceste ținuturi încă înainte de așezarea Sârbilor; în parte însă ei au imigrat acolo mai târziu.* Numărul lor actualmente este de vre-o 175.000. Rasa aceasta se distinge printre vecinii ei prin trăsături hotărît mai frumoase și mai nobile. Valahii din Serbia sunt muncitori, crutători și țin cu îndărătnicie la portul și limba lor. In vreme ce Bulgarii s'au sârbizat în număr mare, ceeace nici nu e prea de mirat, dată fiind înrudirea lor de limbă ca Sârbii, Valahii țin cu îndărătnicie la limba lor, pe care nu se mulțumesc a nu o schimba numai cu cea sârbească, ci a întreține mereu gelozia Sârbilor: o femee valahă, intrată prin mă-

ritiş într'o casă sârbească, sfârşeşte prin a valahiza în scurt timp familia sa".

In baza cifrei-medii a sporului populaţiei din Serbia, arătată de Szabó, numarul Românilor din Timoc, azi, după un jumătate de secol, trebuie să fie aproximativ de 350,000!

„Am ajuns în posesiunea unor informaţii interesante — continuă Szabó — cu privire la condiţiunile politice în cari trăiesc Valahii din Valea Timocului, din o serie de articole publicate de revista „Budutnyost" (Viitorul) din Belgrad, informaţii vrednice cu atât mai mult de crezământ cu cât sunt publicate de Sârbi înşişi. Să-mi fie permis a aminti cîteva. Valahii au relativ de două ori atâtea şcoli şi biserici ca Sârbii, ridicate de satele româneşti pe cheltuiala lor proprie, după anumite impuneri ale guvernelor. Instrucţia în aceste şcoli se face însă exclusiv în limba sârbească, fiindu-le interzis copiilor chiar conversaţia în limba valahă. In şcolile acestea primare învăţătorii sunt toţi Sârbi, cari nu cunosc de loc limba valahă şi astfel ei nu pot explica elevilor studiile, cari nu înţeleg o boabă sârbeşte. Aceasta este cauza că copiii valahi, după 3—4 ani de şcoală, nu ştiu nici să scrie, nici să citească, încât părinţii, descurajaţi de acest rezultat al şcolii, îşi retrag copiii şi-i întrebuinţează în gospodăriile lor. Aceasta explică faptul că în Serbia nu vei întâlnì nici un Valah în carierele publice, cu toate că în ce priveşte darurile personale, ei nu numai că nu sunt inferiori Sârbilor, ci direct mai bine dotaţi, *iar în ce priveşte numărul lor ei constituiesc aproximativ a şeaptea parte a populaţiunii totale a Serbiei.* Preoţii sunt toţi Sârbi, rar vre-unul care să cunoască limba valahă. Liturgia se face în vechea-slavonă, predica sârbeşte, ceeace populaţia nepricepând, nu se mai ţin predici de loc. Funcţionarii sunt toţi Sârbi şi se recrutează de prin judeţele de Nord ale Serbiei, de regulă dintre oameni cari nici nu ştiau de existenţa unei naţiuni valahe. Intre asemenea împrejurări între popor şi funcţionari se deschide o prăpastie, aceştia din urmă neînvăţând limba poporului, cel dintâiu neînvăţând limba Statului. In felul acesta Valahul este respins de funcţionari, pentrucă aceştia nu-i pricep limba, iar uneori trebuie să sufere şi insultele lor. *Inainte cu câţiva ani s'a introdus instituţia Curţii cu juraţi în Serbia. Crimele săvârşite în districtele valahe n'au putut fi judecate decât în districtele vecine* (uneori foarte îndepărtate), *fiindcă legea nu admitea întrebuinţarea altei limbi la aceste curţi, decât a celei sârbeşti.* Acestei împrejurări i se datorează că Valahii din

Serbia se simţesc străini în ţara lor şi că nu iubesc de loc instituţiile patriei lor, cum aceasta s'ar cere. *Şi cu toate aceste măsuri, se dă de un fapt cert valahizarea pe o linie tot mai întinsă în Serbia, în vreme ce nu vei găsi, nici măcar ca un fenomen, un Valah sârbizât*».

Szabó trece apoi la Macedo-românii din Serbia. „Vom socoti tot la Valahi pe aşa numiţii „Ţinţari" sau Cuţo-Valahi — spune Szabó — pe această rasă atât de valoroasă, răspândită aproape pe întreaga suprafaţă a Peninsulei. Ţinţarii se trag din Valahii din Macedonia şi se mândresc cu origina lor latină. Oricum, Ţinţarii aceştia vorbesc actualmente limba valahă coruptă cu bulgarisme şi grecisme, de aci am auzit numindu-i şi jumătate — Greci. Numărul lor în Serbia este de 20—25000. Din rândurile lor se recrutează: zidari, negustari, cârciumari, caravanari, uzurari. In genere ei îndeplinesc în Serbia rolul Ovreilor la noi".

Szabó ne arată apoi cu un lux de amănunte viaţa unui sat cu populaţie mixtă românească-sârbească, în care locuitorii, deşi izolaţi, trăiesc în armonie, fiecare cu obiceiurile, dansurile, costumurile lor, Românii desvoltând totuşi mai mult fast prin superioritatea estetică a femeii şi a gustului lor artistic. Arată drumul urmat de el cu trăsura. Din Belgrad, spune, a apucat spre SE către Zaiciar, capitala vistrictului Cerna Reka. De aci a ajuns la Pojarevaţ, capitala districtului cu acelaş nume, important şi din punct de vedere politico-istoric prin pacea care s'a încheiat aci în 18 Iulie 1718, ce printr'o ciudată conrupţie linguistică a luat numirea de „pacea dela Passarovetz". Drumul pân'aci, spune, ni-a condus exclusiv prin sate valahe şi Pojarevaţ însuşi e locuit în majoritate de Valahi. Despre Zaiciar spune că e oraş nou, locuit de Valahi, Bulgari şi Sârbi.

* * *

Incheiu aci cititele din Szabó, care ne dă despre starea din anii 70 a Românilor din Timoc date mult mai complecte decât putem avea azi, când Sârbii au reuşit, cu o deosebită abilitate, a sustrage, subt ochii noştri, controlului Europei o naţionalitate de sute de mii de suflete, a cărei existenţa era simplamente ignorată de atâţia geografi şi specialişti tehnici la Conferinţa Păcii din Paris.

SEVER BOCU.
